

Geen prijsvraag voor bouw nieuw raadhuis

ARIE DEN DIKKEN

Aedio 2007 gaf de Raad van State de gemeente Hilversum – na een lange procedure – groen licht om het gemeentelijke kantoorgebouw aan de Oude Enghweg te verbouwen tot stadskantoor. Er is niets nieuws onder de zon. Precies 100 jaar geleden stond de gemeentelijke huisvesting in Hilversum ook al in het brandpunt van de belangstelling door middel van een prijsvraag, die door zwaargewichten als Berlage en Salm werd voorgesteld.

Niet alleen in 1907, maar ook in 1913 en in 1918 – Dudok was al druk bezig met zijn raadhuisontwerp – werd gesproken over het uitschrijven van een prijsvraag. De prijsvraag ging niet door en het Hilversumse raadhuis werd gebouwd naar een ontwerp van gemeentearchitect Dudok.

Heel lang kon het Hilversumse dorpsbestuur goed uit de voeten met het oude rechthuis aan de Kerkbrink. Door de groei van de gemeente werd het in de tweede helft van de negentiende eeuw te klein. Het werd in 1881 aanzienlijk uitgebreid en omgevormd tot het Oude Raadhuis, dat nog steeds aan de Kerkbrink staat. Er kwam een ordentelijke raadzaal en meer ruimte voor de ambtelijke dienst. Enkele decennia later was het ge-

meentelijke apparaat zo sterk gegroeid, dat opnieuw moest worden nagedacht over uitbreiding van de gemeentelijke huisvesting (afb. 1). In 1903 ondernam het toenmalige gemeentebestuur een eerste poging om een nieuw raadhuis te bouwen op de plaats van het bestaande raadhuis aan de Kerkbrink en het dienstgebouw erachter. Tussen beide gemeentelijke gebouwen lag het zogenaamde Kerkepad, dat een verbinding vormde tussen de openbare weg en het terrein van de hervormde kerk (afb. 2). De kerkvoogden wilden wel over opheffing van dit pad nadenken, maar eerst wilde men een bouwplan voor het nieuwe raadhuis zien. Een lastige vraag voor het gemeentebestuur, want zo'n plan had men helemaal nog niet. Er moest een bouwplan worden uitgedacht en ontworpen. Ervaringen met raadhuisen elders konden daarbij goed van pas komen. Er gingen brieven uit naar gemeentebesturen van diverse, voornamelijk historische steden. Uit de reacties bleek dat er overal wel bezwaren aan de eigen huisvesting kleefden, behalve in Arnhem. Op 23 april 1906 brachten gemeentesecretaris J. Mulder, burgemeester J.C. Gülcher en gemeentearchitect P. Andriessen een bezoek aan het stadhuis van Arnhem (afb. 3). Een maand later rapporteerde Andriessen aan burgemeester en wethouders over de af-

1. Enkele ambtenaren in het raadhuis aan de Kerkbrink in 1901. De groei van Hilversum had ook gevolgen voor de omvang van het ambtenarenkorps, zodat er werd nagedacht over een nieuw raadhuis op de Kerkbrink.
(coll. Museum Hilversum)

2. De drie belangrijkste gebouwen op de Kerkbrink: rechts het raadhuis, links de oude lagere school (in 1907 dienstgebouw voor de gemeente) en op de achtergrond de hervormde kerk. Tussen raadhuis en dienstgebouw lag het Kerkepad, dat de hervormde kerk met de openbare weg verbond. De kerkvoogden gingen niet akkoord met opheffing van dit pad voor de bouw van een nieuw raadhuis. (coll. Museum Hilversum)

metingen van een nieuw raadhuis op de beoogde plek aan de Kerkbrink. Net als in Arnhem ging de architect uit van drie verdiepingen met een totale hoogte van zo'n 15 meter. Om het op Arnhem geïnspireerde raadhuis te kunnen bouwen, moest de gemeente opnieuw bij de buren te biecht. De bouw van zo'n kolossaal raadhuis naast de hervormde kerk viel bij het kerkbestuur helemaal verkeerd. Door de grote hoogte zou aan de kerk veel licht worden ontnomen.

Als gemeentearchitect had Andriessen (afb. 4) in Hilversum diverse scholen en een aula ontworpen en laten uitvoeren (afb. 5). Toch koos de gemeente er niet voor om Andriessen het nieuwe raadhuis te laten ontwerpen. Dat is opmerkelijk, omdat hij wel een bezoek had

gebracht aan het raadhuis van Arnhem. Het kan zijn dat hij er zelf van af wilde zien, maar dat is niet zeker.

Berlage en Salm naar Hilversum

Het college kreeg plotseling het idee om een prijsvraag uit te schrijven en vroeg daarover in april 1907 advies aan de besturen van het Genootschap 'Architectura et Amicitia' en de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. Het college wilde vooral weten hoe zo'n prijsvraag het beste kon worden uitgeschreven.

Op 2 mei 1907 gingen niemand minder dan de voorzitter van het Genootschap 'Architectura et Amicitia', architect H.P. Berlage, de voorzitter van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, architect A.

3. Het Arnhemse stadhuis werd gezien als een goed voorbeeld voor een raadhuis op de Kerkbrink. Het zou een kolosaal gebouw geworden zijn. In het voorjaar van 1907 ontstond het idee om voor het nieuwe raadhuis een prijsvraag uit te schrijven. De architecten H.P. Berlage en A. Salm kwamen naar Hilversum om te adviseren over de wijze waarop zo'n prijsvraag moest worden uitgeschreven. De gemeenteraad bepaalde echter dat er geen prijsvraag zou worden uitgeschreven. (part. collectie)

Salm GBzn, en de secretarissen van de genootschappen naar Hilversum. Het Hilversumse gezelschap bestond uit de Commissie van Bijstand in het beheer der plaatselijke werken en eigendommen, de gemeentearchitect en de leden van het college van burgemeester en wethouders.

De adviseurs hadden het Hilversumse gezelschap blijkbaar goed geïnformeerd, want op 10 mei verscheen een voorstel aan de gemeenteraad over de raadhuisbouw. Het college deed de noodzaak voor een nieuw raadhuis uit de doeken en gaf een motivering voor de keuze van een prijsvraag. Het raadhuis moest verrijzen op het terrein, waarop het raadhuis en het dienstgebouw met het gymnastieklokaal stonden. Het college baseerde dat allereerst op het historische gegeven, dat raadhuisen van oudsher in het centrum van een gemeente hun plaats hadden. Ook naar het oordeel van alle deskundigen leende de Kerkbrink zich bij uitstek voor de bouw van

het voornaamste gebouw in de gemeente; het terrein is gelegen in het midden van de gemeente en uit alle delen van de gemeente makkelijk te bereiken. Bovendien was het terrein eigendom van de gemeente.

Alle Nederlandse architecten

De deskundigen adviseerden om alle Nederlandse bouwkundigen mee te laten doen aan de prijsvraag. Hun ontwerpen zouden moeten worden beoordeeld door een jury van drie door de adviserende verenigingen aan te wijzen deskundigen. Door een prijsvraag lijkt het ons mogelijk met de minste kosten de grootste zekerheid te verlangen voor het verkrijgen van de meest degelijke praktische en fraaie plannen. De eerste krachten op architectonisch gebied worden op die wijze in de gelegenheid gesteld een ontwerp te maken en daarbij wordt meer rechtvaardigheid betracht dan bij een besloten prijsvraag en meerdere vrijheid behouden dan bij een opdracht, ook al geschiedt die aan meer dan een persoon. Ook de keuze van

4. Piet Andriessen (1844-1914), werd in 1888 benoemd tot gemeentearchitect. Vanwege zijn functie ging hij met de burgemeester en de gemeentesecretaris in Arnhem kijken naar het stadhuis. Voor de Kerkbrink maakt hij indelingen voor een raadhuis in drie bouwlagen. Toch zou hij niet de ontwerper worden van het nieuwe Hilversumse raadhuis. Door zijn overlijden ontstond een vacature van gemeentearchitect, waarin in 1915 Willem Marinus Dudok werd benoemd. (part. collectie)

de personen, die een opdracht zouden moeten ontvangen, zoude eene moeilijke en zeer onaangename taak zijn.

Over de positie van de dienst Publieke Werken en de gemeentearchitect werd opgemerkt: Zonder de bekwaamheid van den Architect en zijne ambtenaren gering te schatten, meenen wij, dat wij de dagelijksche werkzaamheden aan dat bureau niet mogen onderbreken door zooveel studie van een zeer speciaal karakter eischende opdracht te doen. Het mag bovendien van die ambtenaren niet worden gevergd, dat zij zulke groote en speciale bouwwerken zullen ontwerpen op eene wijze, die de beste deskundigen in ons land hun niet zouden kunnen verbeteren. En voor denzelfden prijs moet de gemeente hier het beste ontvangen, dat te bereiken is. Ook veel grootere gemeenten (het nieuwe gymnasium te 's-Gravenhage kan in zekeren zin als voorbeeld dienen) laten buitengewone gebouwen niet steeds door Publieke Werken ontwerpen.

In de bestuursvergadering van het Genootschap 'Architectura et Amicitia' op 13 mei 1907 deelde Berlage mee dat hij in Hilversum een college had ontmoet, dat blijk gaf van eene royaliteit gelijk hier hoogst zelden aangetroffen wordt. Als prijzen zullen beschikbaar gesteld worden respectieve-

lijk f1500, f1000 en f500. Verder zullen de juryleden voor hun moeite f300 ontvangen en ook het genootschap vergoeden voor eventuele onkosten. Als de gemeenteraad het voorstel zou overnemen, zou de bouwkundige wereld volgens Berlage een mooie flink opgezette prijsvraag te wachten hebben.

Hilversums protest

Niemand minder dan de architecten E. Verschuyt en C. de Groot Jzn schreven een protestbrief aan de gemeenteraad. Ze schreven dat te doen mede namens verschillende andere Hilversumse collega's. Zij vroegen de raad de prijsvraag uit te schrijven onder plaatselijke architecten, die tenminste een jaar binnen de gemeente waren gevestigd. Op 14 mei vergaderde de raad over het collegevoorstel. De beslissing werd aangehouden. Twee dagen later werd de actie van Verschuyt en De Groot vermeld in *De Gooi- en Eemlander*. Ook het Handelsblad berichtte erover. Architect G.J. Vos uit Bussum gaf meteen te kennen, dat hij van mening was, dat alle bouwkundigen in Nederland moesten worden uitgenodigd en desnoods alleen alle bouwkundigen in het Gooi: *Dan zouden er genoeg bekwame bouwkundigen gevonden worden, die een schoon geheel en een practisch plan tot stand zouden weten te brengen.* De Hilversumse architect J.W. Hanrath was het niet eens met zijn collega's Verschuyt en De Groot om een lokale prijsvraag uit te schrijven. Omdat zij hadden geschreven mede namens verschillende Hilversumse collega's op te treden, vond Hanrath dat hij de raad uitdrukkelijk moest laten weten, dat hij daar niet bij hoorde.

De gemeente stuurde de brief van Verschuyt en De Groot naar de adviseurs in Amsterdam met de vraag of dat nog aanleiding gaf voor het maken van opmerkingen. En dat was zeker het geval. Berlage viel als eerste over de mededeling van Verschuyt en De Groot, dat zij mede namens verschillende collega's spraken. Hij wees de gemeente erop, dat het niet alleen wenschelijk, doch tevens voor den goeden vorm noodzakelijk geweest ware, deze collega's met name te noemen.

Kleingeestig provincialisme

Berlage bleef erbij, dat de prijsvraag voor alle architecten in Nederland moest worden opengesteld. De kwaliteit van de inzendingen zou daardoor hoger zijn dan wanneer alleen Hilversumse architecten mochten meedoen. Het behoeft mijns inziens geen nader betoog, dat

5. Aan de westrand van de villa-
wijk Boomburg werd in 1903
de gemeentelijke Hogere Bur-
gerschool gerealiseerd. Het
ontwerp was van gemeentear-
chitect Piet Andriessen.
(coll. SAGV)

eene beperking als adressanten Verschuyl en de Groot die wenschen, ook reeds in het onderhavige geval tot een kleingeestig provincialisme leiden zou, hetgeen zeker niet ten goede zou komen aan de waarde van het gebouw hetwelk Uwe gemeente het plan heeft te stichten. Berlage wees de gemeenteraad erop, dat het voorstel van burgemeester en wethouders blijk gaf van een navolgenswaardige breedheid van opvatting. In Architectura, het orgaan van het Genootschap Architectura et Amicitia, kregen Verschuyl en De Groot er flink van langs. Zo'n belangrijke prijsvraag mocht niet tot de eigen kring beperkt blijven.

De redactie vond dit provincialisme misplaatst, omdat het om een groot openbaar gebouw ging. Zo'n gebouw zou meer gebaat zijn bij een gedachtenwisseling in architectonischen vorm onder meer architecten, dan het kleine getal, waarop Hilversum bogen kan.

Op zoek naar de roos in een distelbed

Men erkende, dat door een landelijke prijsvraag de kans op een winnende Hilversumse architect kleiner werd, daarentegen de kans op een superieur ontwerp groter. En komt het daar per slot van rekening niet meer op aan, dan op het protegeeren van architecten, die waarlijk geen protectie behoeven?

Er werd zelfs een hoofdartikel aan gewijd, omdat de redactie onder aanvoering van Berlage het zo belangrijk vond. De brieven werden letterlijk geplaatst. En dan het fijnzinnige commentaar. Verschuyl en De Groot hoefden er toch niet aan te twijfelen, dat zij de eerepalm zouden wegdragen als zij van hun eigen

kracht overtuigd waren? Hún werk zou boven de te verwachten andere inzendingen uitblinken, als een roos in een distelbed, schamperde Berlage. Waar zou het met de architectuur en de ontwikkeling van de steden heengaan, als een bekrompen opvatting als die van deze architecten ingang vond, vroeg men zich af. De architecten namens wie Verschuyl en De Groot mede optraden, maakten zich bekend in een brief aan de gemeenteraad. Het betrof de volgende architecten: Marius A. Poel, Vixseboxse & Van Schaik, J.P.H. de Man, B.W.C. Emons, B.H. Bakker, J. Servais, Jac. Ph. Wormser en J.H. Slot.

Prijsvraag sneuvelt in gemeenteraad

Op 31 januari 1908 deden burgemeester en wethouders de gemeenteraad opnieuw een voorstel om een prijsvraag uit te schrijven voor de bouw van een nieuw raadhuis. Het college nam afstand van de architecten, die een prijsvraag onder uitsluitend Hilversumse architecten wilden. De artikelen, die Berlage in het blad Architectura hierover had geschreven, werden aan de raad verstrekt. In de gemeenteraad van 25 februari 1908 haalde het collegevoorstel het net niet. Van de 15 raadsleden waren er 7 voor en 8 tegen het voorstel. Dat was een grote tegenvaller voor burgemeester Gülcher en de verantwoordelijke wethouder Nieuwenhuijsen. Het enige positieve wat deze vergadering opleverde was, dat een motie van raadslid Rutgers met 8 stemmen voor en 7 tegen werd aangenomen om binnen enige jaren op het terrein van het raadhuis en het dienstgebouw een nieuw raadhuis te bouwen.